

(5 Receb 92 / 28 Nisan 711) Algeciras'ı (el-Cezîretü'l-hadrâ) ele geçirdi. Kral Rodrigo'nun kalabalık ordusuyla gelmekte olduğunu duyunca Mûsâ b. Nusayr'dan yardım istedi. 5000 kişilik yardım birliğinin ulaşmasından birkaç hafta sonra Rio Guadalete (Vâdiilekke) veya Rio Barbate kıyısında Vizigotlar'ı ağır bir hezimete uğratan Târik bu zaferin ardından kısa sürede Malaga (Mâleka), Elvira (İlbîre), Cordoba (Kurtuba), Ecija (Isticce) ve başşehirleri Toledo'yu (Tuleytula) fethetti. Feth haberlerini alan Mûsâ b. Nusayr, farklı rivayetlere göre Târik b. Ziyâd'ın daveti üzerine fethin tamamlanmasına yardımcı olmak istemesi, Vâdiilekke zaferinden sonra daha fazla ilerlemesini emrettiği Târik b. Ziyâd'ın buna uymaması, kazandığı zafer ve ele geçirdiği ganimetler dolayısıyla kumandanını kıskanması ve halifenin valilik görevini ona vermesinden korkması gibi sebeplerle büyük kısmı Arap askerlerinden oluşan 18.000 kişilik bir ordunun başında İspanya'ya geçti (Ramazan 93 / Haziran - Temmuz 712). Karaya çıktıktan sonra başka bir güzergâhı izleyerek Latin harfleriyle yazılmış adını taşıyan ilk altın sikkeyi bastırıldığı Sevilla (İşbîliye), Carmona (Karmûne), Niebla (Leble), Merida (Mârîde) şehirlerini aldı ve Târik b. Ziyâd'la Toledo'da buluştu (94/713). İki kumandan bundan sonra fetih faaliyetini İspanya'nın kuzeyine doğru iki koldan sürdürdü. Ertesi yıl Leon (Liyûn), Galicia (Cillîkiye) bölgeleriyle Lerida (Lârîde), Barselona (Berşelûne), Saragossa (Sarakusta) şehirleri zaptedildi. Bir rivayete göre Pireneler aşılarak Fransa topraklarına da girilmiştir; hatta kaynaklarda Mûsâ b. Nusayr'ın Avrupa üzerinden İstanbul'a ulaşmak idealini taşıdığı da ileri sürülmektedir (Zehebî, IV, 498).

Kuzeydeki dağlık bölge dışında İspanya'nın tamamına yakınına fetheden Mûsâ b. Nusayr ve Târik b. Ziyâd, Zilkade 95'te (Temmuz - Ağustos 714) Halife Velîd b. Abdülmelik'in emriyle Dimaşk'a gitmek üzere Endülüs'ten ayrıldılar. Mûsâ, yaklaşık iki yıldır idare merkezi edindiği İşbîliye'de vali olarak oğullarından Abdülazîz'i, İfrîkiye'de Abdullah'ı ve Mağrib-i Aksâ'da Abdülmelik'i bıraktı. Beraberinde, aralarında benzeri görülmemiş mücevheratın da bulunduğu bol miktarda ganimet ve İspanya eşrafından çok sayıda esir götürüyordu. Dimaşk'a yaklaştığında Halife Velîd'in hastalandığını duydu; ardından kardeşi ve veliahdı Süleyman'dan bir mektup aldı. Süleyman, ondan yürüyüşünü yavaşlatarak Dimaşk'a Velîd'in ölümünden son-

ra girmesini ve getirmekte olduğu ganimet ve esirleri kendisine vermesini istiyordu. Ancak Mûsâ bu emre uymadı; aksine Velîd hayatta iken oraya ulaşmak için yürüyüşünü hızlandırdı ve onun ölümünden üç gün önce Dimaşk'a girdi. Bu yüzden Süleyman halife olur olmaz onu bütün görevlerinden azledip zindana attırdı; ayrıca büyük miktarda para ödemekle yükümlü tutuldu. Ömer b. Abdülazîz'in araya girmesi ve Yezîd b. Mühelleb'in ödeyeceği paraya kefil olmasıyla işkence altında ölmekten kurtulan Mûsâ'yı Süleyman daha sonra affetti ve 98 (717) yılında yanına alarak beraberinde hacca götürdü. Mûsâ bu yolculuk sırasında Medine'de vefat etti. Onun 97 (716) yılında Vâdikurâ'da öldüğü de rivayet edilir.

Zeki, cömert, cesur ve dindar kişiliğiyle tanınan Mûsâ b. Nusayr, Emevîler döneminin en başarılı kumandanlarından; kaynaklarda ordularının hiç yenilmediği özellikle vurgulanır. Ayrıca günümüze ulaşan az sayıdaki hutbe metni gibi nesirleriyle şiirleri onun edebiyat yeteneğini ve nâdir hatiplerden biri olduğunu göstermektedir. Mûsâ'nın valilik yılları ise bölgede genişleme ve istikrar dönemi diye bilinir. Öte yandan görevlendirdiği âlimlerin çalışmaları sayesinde İslâmiyet Berberîler arasında hızla yayılmıştır. Tâbiinden olan Mûsâ, Temîm ed-Dârî'den rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Torrey), s. 202-213; *el-İmâme ve's-siyâse*, II, 50-83; Belâzürî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 231-232; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 285, 292, 294; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 468, 492-497; İbnü'l-Kütyye, *Târîhu İftitâhi'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1402/1982, s. 29-37; *Ahbar mecmû'a*, s. 13-28, 35-36; İbn Asâkîr, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXI, 211-224; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 372, 539-540, 561-566, 576; V, 22, 26; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, II, 332-334; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 318-329; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, I, 39-46; II, 3-25; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 496-500; Makkarî, *Nefhu't-tib*, I, 229-290; Selâvî, *el-İstikşâ*, I, 94-100; Hüseyin Münis, *Fecrü'l-Endelüs*, Kahire 1959, s. 52-108; Hâlid es-Sûfî, *Târîhu'l-Arab fi'l-Endelüs*, Bingazi 1980, s. 41-47, 75-84, 138-170; Bessâm el-Aselî, *Mûsâ b. Nusayr*, Beyrut 1986; Nadir Özkuyumcu, *Fethinden Emevîler'in Sonuna Kadar Mısır ve Kuzey Afrika: 18-132/639-750* (doktora tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 180-189; İsmail Hakkı Atçeken, *Endülüs'ün Fethi ve Mûsâ b. Nusayr*, Ankara 2001; R. Menendez Pidal, "Leyendas del último rey godo", *Revista de Archivos Bibliotecas y Museos*, V, Madrid 1901, s. 858-895; C. Sánchez-Albornoz, "Donde y cuando murió don Rodrigo", *Cuadernos de historia de España*, III, Buenos Aires 1945, s. 5-101; a.mf.,

"Precisiones sobre fath al-Andalus", *Revista del Instituto Egipcio de estudios Islámicos en Madrid*, IX-X, Madrid 1961-62, s. 1-21; T. Lewicki, "Les origines de l'Islam dans les tribus berbères du Sahara occidental: Mûsâ ibn Nuşayr et 'Ubayd Allâh ibn al-Habhab", *St.I*, XXXII (1970), s. 203-214; E. Lévi-Provençal, "Mûsâ b. Nuşayr", *EP* (İng.), VII, 643-644.

CÂSİM EL-UBÛDÎ

MÛSÂ SÛREYYÂ BEY (1884-1932)

Türk mûsikisi bestekârı ve hocası.

İstanbul Üsküdar'da doğdu. Bestekâr ve neyzen Giriftzen Âsım Bey'in çoğu sanatkar olan yirmi dört çocuğundan biridir. Üsküdar Merkez Rüşdiyesi ve Üsküdar İdâdîsi'nde öğrenim gördü. 1910'da devlet tarafından mûsiki öğrenimi için Berlin'e gönderildi. Berlin'de Prusya Kraliyet Akademisi ve Stern Konservatuarı'ndan mezun oldu. Yurda dönünce Çapa Kız Muallim Mektebi, Erkek Muallim Mektebi, Mülkiye Mektebi, Selçuk Kız Lisesi ve Tiyatro Meslek Mektebi'nde mûsiki hocalığı yaptı. Ayrıca, 14 Eylül 1923 tarihinde İstanbul Valisi ve Şehremini Ali Haydar Bey (Yuluğ) tarafından İstanbul Şehremâneti'ne bağlı olarak ikinci defa faaliyete geçirilen Dârülehân'da (1927'den sonra İstanbul Konservatuarı adını aldı) müdürlük görevinin yanı sıra mûsiki tarihi ve kompozisyon dersleri verdi. Hiç evlenmeyen Mûsâ Süreyyâ Bey, vefatından iki yıl kadar önce kalp rahatsızlığı yüzünden müdürlük görevinden ayrıldı, ancak İstanbul Konservatuarı'ndaki ve liselerdeki derslerine devam etti. 2 Aralık 1932 tarihinde Lâleli'deki evinde öldü ve Merkezefendi Mezarlığı'na defnedildi. Kardeşlerinden Cevad Âsım Bey mûsikîşinas, Muazzez Kurdoğlu tiyatro sanatçısıdır.

Dönemin önemli mûsikîşinasları arasında yer alan Mûsâ Süreyyâ Bey hocalığı ve özellikle bestekârlığıyla tanınmıştır. Mûsikiye olan kabiliyetinin küçük yaşlarda ba-

Mûsâ
Süreyyâ Bey

MÛSÂ SÜREYYÂ BEY

bası tarafından farkedilmesi üzerine bizzat babasından ve ağabeyi İbrâhim Sâbir Efendi'den mûsiki dersleri almaya başladı. Babasından mûsiki nazariyatının yanı sıra girift çalmasını da öğrendi ve bu sazda iyi bir icracı olarak yetişti. Yûsuf Paşa, Hacı Ârif Bey, Zekâizâde Hâfız Ahmed (İrsoy) Efendi, Müezzinzâde Rifat Bey, Bolâhenk Nûri Bey gibi mûsiki üstatlarının katıldığı mûsiki toplantılarına babasıyla birlikte devam ederek Türk mûsikisinin hemen bütün meşhur bestelerini bu üstatlardan duyup öğrenme imkânına sahip oldu. Ayrıca Tanbûrî Cemil Bey'in evinde babası Âsım Bey ve Kemânî Tefvik Bey'le toplanmış Türk mûsikisini Avrupa'da tanıtmak amacıyla konserler vermek üzere yaptıkları meşkler de onun zengin bir eser birikimine sahip olmasında önemli rol oynamıştır. Bu sebeple Hüseyin Sadettin Arel, Mesut Cemil Tel ve Ruşen Ferit Kam, onu son yüzyılda yaşamış mûsikişinaslar arasında klasik bilgi ve görgüsü en yüksek ve zengin olan sanatkâr diye tanımlar. Hassas ve nazik kişiliğiyle bilinen Mûsâ Süreyyâ Bey ayrıca iyi bir piyanist ve üdî olup derslerini piyano eşliğinde yapardı. Türk mûsikisinin Batı mûsikisinden faydalanmasının gerekliliğini, bu şekilde meydana gelecek yeni bir çehre ile geleceğin mûsiki çatısının kurulabileceğini, ancak bu yeniliklere yönelirken Türk mûsikisinin özünden ve ruhundan asla tâviz verilmemesi icap ettiğini savunurdu.

Batı müziği tarzında bazı eserleri mevcutsa da bestelerinde Türk mûsikisinin zarif bir üslûp ve klasik bir eda ile örüldüğü dikkati çeker. Öztuna, onun bestelerinden üç marş ve on dokuz şarkıdan meydana gelen bir listeyi ansiklopedisinde neşretmiştir (bk. bibl.). Güftelerinin bazıları yakın arkadaşları Ercümen Ekrem Talu'ya ait olan şarkıları arasında, "Sen sanki bahârın gülüsün, şen çiçeğimsin" mısraıyla başlayan hüzzam; "Tâc-ı hüsnün hükmeder şâirlerin dîvânına" mısraıyla başlayan mâhur; "Süziş-i aşkınla ben nâlân iken" mısraıyla başlayan nihâvend makamındaki eserleri halen repertuvarlarda sıkça yer alan bestelerinden bazılarıdır. Ayrıca sözleri Cemal Ethem Yeşil'e ait olup 1919'da bestelenen, "Başka bir aşk istemez, aşkınla çarpar kalbimiz / Ey vatan, göz yaşların dinsin, yetiştik çünkü biz" mısralarıyla başlayan marşı günümüzde de okunan marşlar arasındadır. Önceleri "Vatan Marşı" diye anılan bu eser daha sonra "Mülkiye Marşı" adıyla Mülkiye Mektebi'nin marşı olarak kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gövsâ, *Türk Meşhurları*, s. 361; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 77, 224; Baki Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 169-175; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 284; Etem Üngör, *Türk Marşları*, Ankara 1965, s. 56, 148-149, 197-198, 204, 283; Sadun Kemal Aksüt, *500 Yıllık Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1967, s. 71-72; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, I, 440-442; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 254-255; *Türkiye Maarif Tarihi*, IV, 1582; V, 2152; Kıp, *TSM Sözlü Eserler*, s. 9, 65, 168, 172, 190, 198, 232, 284, 306, 317, 325, 346; Özalp, *Türk Müsiki Tarihi*, II, 181-183; Gönül Paçacı, "Kuruluşunun 77. Yılında Dârülehân ve Türk Musikisinin Gelişimi I", *TT*, XXI/121 (1994), s. 48-55; Öztuna, *BTMA*, II, 70.

 NURİ ÖZCAN

MUS'AB b. UMEYR

(مصعب بن عمير)

Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Mus'ab b. Umeyr b. Hâşim el-Kureşî el-Abderî (ö. 3/625)

Hz. Peygamber tarafından Birinci Akabe Biati'ndan sonra İslâm'ı tebliğ için Medine'ye gönderilen sahâbi.

Kureyş'in ana kollarından, Câhiliye devrinde sidâne ve hicâbe görevleriyle kabilenin sancaktarlığını yürüten Benî Abdüddâr'a mensup zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İlk müminlerden biriydi; ancak Resûl-i Ekrem'in peygamberliğine şiddetle karşı çıkan ailesinin buna izin vermeyeceğini bildiğinden onun yanına bir süre gizlice gidip geldi ve namazlarını da gizli kıldı. Durumu öğrenilince hayatında zor bir dönem başladı. Babası ve annesi onu müslüman olduğu için hapsedtiler ve yolundan dönmesi için çeşitli bas-kılar yaptılar, fakat dininden vazgeçiremediler. Mus'ab, peygamberliğin beşinci yılında ilk kabile ile Habeşistan'a hicret etti. Bir süre sonra Mekke ileri gelenlerinden bazılarının İslâm'a girdiği yolunda yanlış bir haber duyulunca otuz sekiz kişiyle birlikte geri döndü ve Birinci Akabe Biati'na kadar (621) Mekke'de kaldı. Bu tarihte Resûl-i Ekrem, Medineliler'in isteğiyle onu İslâm tarihinin ilk muallimi olarak görevlendirdi; bu sebeple Medine'ye ilk hicret eden sahâbi olarak da kabul edilir. Es'ad b. Zürâre'nin evinde kalan ve onun desteğiyle verimli bir çalışma yürüten Mus'ab, Hz. Peygamber'in tebliğ tarzını çok iyi kavraması, Kur'an-ı Kerim'den o zamana kadar inmiş âyetleri ezberle bilmesi ve etkili konuşmasıyla Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b.

Muâz gibi tanınmış şahsiyetlerin ihtidâ etmesini sağladı; Medine'de Es'ad b. Zürâre ile birlikte cuma ve vakit namazlarını kıldırdı. 622 yılının hac mevsiminde ikisi kadın yetmiş beş kişiyle Mekke'ye geldi ve Resûlullah'a bir yıl içinde yaptığı tebliğ faaliyetini anlatarak onun takdirini kazandı. Medine'ye hicretin başlangıcı olan İkinci Akabe Biati'nin hazırlanması ve gerçekleştirilmesinde önemli görev yapan Mus'ab üç ay daha Mekke'de kalıp geri döndü.

Hicretten sonra Resûl-i Ekrem onu muhacirlerden Sa'd b. Ebû Vakkâs, ensardan Ebû Eyyüb el-Ensârî ile kardeş yaptı ve kabilesinin geleneğine uyarak Bedir'de muhacirlerin, Uhud'da bütün müslümanların sancağını onun taşımasına izin verdi. Uhud Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmayıp sancaktarlık görevini yerine getiren Mus'ab, Resûl-i Ekrem'i yaralayan İbn Kamîe'nin kılıç darbeleriyle her iki eli de kesilince sancağı kollarıyla göğsüne bastırarak dik tutmaya çalışırken yine onun mızrağıyla şehid düştü. Savaştan sonra şehidler defnedilirken Hz. Peygamber, yoksul bir kıyafet içindeki Mus'ab'ı yanındakilere göstererek onun bir zamanlar en güzel elbiseleri giydiğini, en güzel yemekleri yediğini, fakat Allah ve resulünün sevgisini her şeye tercih ettiğini söyledi. Ardından, "Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice kişiler vardır. Onlardan bazıları sözünü yerine getirip o yolda canını vermiş, bazıları da -şehidliği beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde -sözlerini- değiştirmemişlerdir" meâlindeki âyeti (el-Ahzâb 33/23) okudu. Sahâbiler, daha sonraki dönemlerde bolluk ve refah içinde yaşadıkları zamanlarda daima Mus'ab'ı anmışlardır. Bunlardan Habbâb b. Eret, Mekke'den Medine'ye dünyevî menfaatler için değil Allah rızası için hicret ettiklerini, fakat Allah Teâlâ'nın kendilerine dünya nimetlerini de verdiğini, Mus'ab b. Umeyr gibi arkadaşlarının bu nimetlerden hiçbir şey tatmadan âhirete intikal ettiklerini belirttikten sonra Uhud'da şehid olduğu gün onu saracak bir kefen bulamadıklarını, bedenini hırkasıyla örtmeye çalıştıklarında başına çekince ayaklarının, ayaklarına çekince başının açıldığını, sonunda başını örttüklerini, ayaklarının üstüne de kokulu bir ot demeti koyduklarını söylemiştir (Buhârî, "Cenâ'iz", 27, "Megâzî", 17, 26; Müslim, "Cenâ'iz", 44). Mus'ab'ü'l-hayr diye de anılan Mus'ab, ümmü'l-mü'minin Zeyneb bint Cahş'ın kız kardeşi Hamne ile evliydi.